

Ik ben Marie Jacoby-Esch en ik ben geboren in Erpeldange bij Wiltz, wat toen eigenlijk Weidingen was.

Wanneer?

Februari 1933.

Wat heeft uw familie gedaan?

We waren een boerenfamilie met 8 kinderen en die allemaal thuis werkten. Toen we wat ouder waren, konden we wat bijverdienen in andere huishoudens. In 1955 ben ik getrouwd met Rudy Jacoby uit Eschweiler. We hebben daar toen ons eigen huishouden opgezet, maar hielpen ook thuis wanneer dat mogelijk was.

Wat herinnert u zich van de tijd dat de oorlog begon?

Er was veel dat we ons in het begin niet konden voorstellen. Onze kapelaan kwam elke week om ons les te geven. Als het mooi weer was, gingen we met hem wandelen in het bos. In mei waren we ook in het bos aan het wandelen toen hij zei dat het een goede plek was voor de Duitsers om te komen. Ik vroeg me af wat hij daarmee bedoelde. Een paar dagen later wisten we het. Want toen kwamen ze. Hij wilde zeggen dat er niets kon gebeuren in de bosjes waar wij waren. In het begin was het niet zo erg. Ik kan me nog herinneren, hoe ze aankwamen. Ze kwamen te voet met oude paarden die bijna niet meer konden lopen. We dachten dat het heel erg was. We wisten niets over deze mensen. Ze waren zo moe omdat ze al heel ver hadden gelopen. Ze vonden ons niet zo aardig als de Amerikanen toen die later kwamen. Dat was anders. We waren toen ook ouder. De Duitsers kwamen met ingezakte schouders aangestrompeld met hun uitgemergelde paarden.. Later kwamen ze met de voertuigen. Sommige soldaten wilden niet eens in de oorlog zijn. En het werd erger en erger. Plotseling kregen we te horen dat we de ramen moesten verduisteren en 's nachts het licht niet aan mochten laten.

Ik ging naar school in Wiltz. We kregen voedselkaarten met onze naam en geboortedatum erop, waarmee je eten kon kopen. De zegels van deze kaarten moest je dan inleveren bij het voedselbureau. In die tijd ging ik naar de Hauptschule, dat was de school voor kinderen die het goed deden op school. We hadden les tot 13.00 uur. Dat was in 1941. Mijn moeder stuurde me altijd om de voedselkaarten op te halen bij het voedselbureau. Ik moest de geboortenamen van al mijn broers en zussen weten. Ik hoorde altijd in de rij achter me dat mensen achter mij in de rij zich afvroegen, hoe ik dat allemaal kon onthouden. Ik herinner het me zelfs vandaag de dag nog. Met deze kaarten konden we dan boodschappen doen.

Beetje bij beetje werd het strenger. Mijn oom was toen al dood, hij zat in Dachau. Mijn oudste broer had bij de Hitlerjeugd moeten gaan. Maar dat deed hij niet. Wij waren niet dat soort familie. Vooral omdat onze oom in Dachau zat. Ze zaten achter ons aan om ons bij de Hitlerjeugd te krijgen. Maar dat deden we niet.

Had dat geen gevolgen?

Ja, een beetje op school. Maar we hielden ons stil en gingen naar de kerk. We leefden ons leven. Onze ouders waren erg streng.

Het ging allemaal zo snel. In die tijd begon je met Frans in de tweede klas. Maar dat was voor ons heel snel voorbij. We leerden geen Frans. In die tijd kwamen de vluchtelingen uit het zuiden van het land naar het noorden. Het was vreselijk op school. Iedereen uit het zuiden zat vooraan in de school. Er zaten ook arme kinderen tussen. Uiteindelijk zat de school vol luizen. We wisten vroeger niet wat dat was. Het was erg voor deze kinderen. Ze waren een paar

maanden bij ons. Sommigen waren goede leerlingen, anderen niet zo goed. Van de volwassenen die er waren, werden er al snel een paar opgeroepen. Dat was in 1942. We hadden er één thuis die op de bank sliep. Hij had opdracht gekregen om bij ons te werken omdat wij met zoveel jonge kinderen waren. Maar hij werkte niet. Mijn vader en oma waren boos op hem. Hij wist niet wat hij moest doen als hij op het veld was. Hij had nog nooit zoiets gezien. Daardoor hadden we problemen met deze vreemde mensen. Maar ze waren er maar voor 2-3 maanden.

Was dat aan het begin van de oorlog?

Ja, aan het begin van de oorlog. We voorzagen toen in ons eigen onderhoud. Met onze melk, onze room, onze boter, die we zelf maakten. Er werd ook gehamsterd. Mensen kwamen naar ons toe om boter en melk te kopen. Mijn moeder bakte ook zelf ons brood. Dat deed ze haar hele leven. Zeven broden om de vier dagen. We waren tenslotte een groot gezin. Zoals ik al zei, we voorzagen in ons eigen onderhoud. Wat overbleef, moesten we weggeven. Aardappelen, enz. Sommigen kwamen stiekem hamsteren. Als ze betrapt werden, kregen ze straf. Wij ook, maar we waren voorzichtig. We hadden 5-6 koeien en hadden niet alle melk voor onszelf nodig. Sommigen kwamen ook stiekem melk van ons kopen. Iets later, rond 1942-1943, kwamen mensen uit Weidingen met melkbussen op hun karren melk halen bij de boeren, die ze dan onderweg verkochten. Op die manier raakten we onze melk kwijt, waarvoor ze ons een kleine prijs betaalden, en leefden zij van de rest. Mijn vader zei altijd dat deze mensen ook moesten leven. We hadden ook twee paarden die onze karren over de akkers trokken. Op een dag kwam er een auto uit Wiltz en ons werd verteld dat we de paarden de volgende dag moesten afleveren. Dat deden we en vanaf dat moment moesten we zien hoe we onze karren en machines moesten trekken. Tijdens het Rundstedt-offensief waren we maar 5 dagen weg, maar toen we terugkwamen hadden ze onze koeien uit de stal gejaagd. Eén drachtige koe was in de buurt gebleven omdat deze dieren niets anders kenden. Die hadden ze geslacht. Er was een veldkeuken in het dorp waar ze ze slachtten. Maar wij kregen er niets van mee. We waren nog niet lang weg, we waren maar tot Heiderscheidergrund gekomen. 1943 was ook een heel slecht jaar. En de staking in 1942 was ook erg slecht.

In 1942, toen we vakantie hadden, werden onze leraren naar Hinzert gestuurd of zelfs geëxecuteerd. We leerden niet veel meer. We leerden een beetje Engels tijdens de oorlog. En toen kwamen in september de Amerikanen. Toen onze leraren werden doodgeschoten, kwamen we er de volgende dag al achter. Overal hingen van die plakaten, die je tegenwoordig in geschiedenisboeken ziet. We hadden een tijdje geen school. Na de vakantie begonnen de lessen weer, maar het waren geen echte lessen meer. Het werd steeds gevaarlijker.

Kende u deze leraren persoonlijk?

Ja, één van hen was mijn leraar, Herr Lommel. Hij is doodgeschoten. Dat kwam door die staking, want de Luxemburgers wilden niet dat hun mannen naar de oorlog moesten. Het was begonnen in Wiltz. Dat was heel erg. Ik zie de plakaten nu nog. Het was erg voor ons kinderen. We begrepen er een beetje van. Het was toen al een paar jaar oorlog. We mochten nooit iets tegen de Duitsers zeggen. Anders waren ze er meteen geweest. De *Gielemännercher*. En de ramen moesten worden verduisterd. En waag het niet om te vergeten ook maar een kiertje niet te bedekken. Dan kwam de Duitse vrouw die naast de kerk woonde, ons waarschuwen.

Waarom moest het verduisterd worden?

Het werd altijd gezegd vanwege de vliegtuigen. We hadden toen nog geen straatverlichting. Alles moest donker zijn. Ik weet niet of het door de vliegtuigen kwam, zodat ze geen bommen zouden gooien. Anders hadden ze wel gezien dat er een dorp was.

Op 10 september 1944, toen de Amerikanen kwamen, was dat echt geweldig. Iedereen had het erover. Maar we wisten niet precies wat de Amerikanen waren. Plotseling kwamen ze. Ons huis stond wat hoger en we konden ze met hun tanks en auto's op ons af zien komen. We hadden nog vakantie en renden ze tegemoet. Het eerste wat we kregen was chocolade en kauwgom. Zoiets hadden we nog nooit gegeten. Het waren knappe jonge soldaten. Wij waren wat ouder en we vonden ze aardig. Het was ook leuk dat we een beetje Engels met ze konden praten dat we hadden geleerd. Iedereen dacht dat het voorbij was. En degenen van wie de zonen waren opgeroepen, dachten dat ze nu naar huis zouden komen. Onderduikers kwamen weer uit hun schuilplaats. Maar degenen die in de Wehrmacht zaten, kwamen niet. Het ene na het andere bericht kwam, dat ze gedood waren of zo. Ook dat werd steeds erger. Ik weet niet meer precies wanneer de Duitsers terugkwamen, maar we vluchtten op 16 december. Tegen die tijd was de oorlog weer in volle gang. We konden niet thuis blijven.

Plotseling waren de Duitsers terug. Niemand wist waar hij heen moest. Er werd hevig geschoten. Mijn moeder had een oom in Drauffelt. Zijn schoonzoon was meegenomen door de Duitsers. De neef had twee kleine kinderen. De oom had ossen om in te spannen. Wij hadden geen paarden meer. Dus kwamen ze naar ons toe. Ik heb me vaak afgevraagd, hoe ze op het idee waren gekomen. Er was geen telefoon. Op 15 december kwamen ze en mijn vader zei dat hij de ossen niet moest losmaken omdat we de volgende dag van huis zouden gaan. Er was geen vooruitzicht om te blijven. De Duitsers waren zo koppig en hardnekkig. Ze kwamen gewoon de huizen binnen en maakten het zich gemakkelijk. Dus de volgende ochtend verlieten we het dorp met alle kinderen. We reden weg zonder te weten waarheen. Op dat moment was de brug in Weidingen nog niet opgeblazen. Dus reden we naar Büderscheid en Heiderscheidergrund, waar we logeerden in het hotel van de familie Bissen, die er zelf niet meer waren. Daar zorgde een meneer Sander voor het vee van de familie Bissen. Rond 17.00 uur - het was al vroeg donker in december - wilden we daar de ossen water geven. Meneer Sander nodigde ons uit om daar in de kelder te blijven. Mijn vader vond dat goed en ze maakten de ossen los om ze te voeren. We moesten allemaal naar de kelder omdat ze al aan het schieten waren. Voordat het helemaal donker werd, kwam er een Amerikaanse jeep uit Eschdorf of Goesdorf met een gevangen Duitser. Toen er vanaf de andere kant geschoten werd, schoten ze hem vlak voor onze deur neer. Tegen die tijd was de oorlog ook daar aangekomen. We moesten terug naar de kelder, waar we tot zaterdag bleven. We kregen te eten en de mannen voerden het vee. Ik herinner me niet veel, want we mochten de kelder niet verlaten. Een dag na onze terugreis brandde het hotel af. Dus gingen we weer naar huis. We hadden onze lerares nog bij ons. Zij en mijn oudste broer waren vooruit gegaan om te kijken hoe het er in Erpeldange uitzag. Dat was de dag voordat we naar huis zouden gaan. Mijn vader had geen rust en wilde weten wat er aan de hand was. Maar de volgende dag waren ze nog niet terug. Mijn vader maakte zich weer zorgen en besloot dat we nu toch maar naar huis zouden gaan. We zouden ze onderweg vast wel tegenkomen. Dus gingen we op weg. In Büderscheid kwamen we ze weer tegen. Ze vertelden ons dat er 3 huizen waren afgebrand in Erpeldange en dat onze trap voor de deur was vernield. En dat ons huis bezet was door de Duitsers. Mijn vader wilde nog steeds naar huis. Het ergste was dat de grote waterleiding tussen Weidingen en Erpeldange vernield was. Omdat de brug was opgeblazen. Dus moesten we een enorme omweg nemen om thuis te komen. Thuis zagen we dat de trap voor de deur er niet meer was en dat er een inslaggat in de gevel zat. Binnen zagen we dat de kachel gloeide. Mijn broer, die er de vorige dag met de lerares was geweest en sindsdien niet meer had gegeten, begon te huilen. De Duitser vroeg waarom hij hilde. Mijn moeder zei dat hij honger had en dus gaven ze hem iets te eten. We herstelden langzaam, maar in ons eigen huis mochten we alleen in de woonkamer en de keuken komen. Het hele huis zat vol met Duitsers. 's Nachts lagen we op dekens op de grond, zonder elektriciteit. Mijn vader goot machineolie in de deksel van een blikje met een stukje stof om wat licht te hebben. De Duitsers

kwamen ons huis in en uit, ook al kwamen de Amerikanen steeds dichterbij. Het was al eind december. Beneden in het dorp hadden we familie, een neef van mijn vader, zij hoorden niets. Omdat wij wat hoger zaten, konden we alles zien en horen. Ze zeiden dat we naar hen toe moesten komen. Dus dat deden we, en mijn vader en mijn oudste broer gingen 's ochtends en 's avonds naar huis om voor de koeien te zorgen. Want als ze geen eten kregen, gilden ze zo hard dat de Duitsers ze gewoon lieten gaan. Ze hadden ook een van onze varkens meegenomen. Daar gaven ze ons niets van. En deze koe. We bleven bij onze familie tot de Duitsers vertrokken. Toen gingen we terug naar huis. Sommigen hadden een doodskop op hun kraag. Ze waren erg boos. Een keer stond ik met mijn oma voor het huis op de stenen. We keken naar de schietpartij in Hosingen. Het werd licht en je kon het goed horen. Toen zei mijn oma dat Hosingen weer zwaar onder vuur lag. Toen zei een van hen: "De Luxemburgers steken een gezegende kaars aan als ze zien dat Duitsland wordt beschoten." Mijn grootmoeder antwoordde: "Wij steken geen gezegende kaars aan. Mijn zoon is al vergast in Dachau in 1942." Toen verontschuldigde hij zich. Hij wist niet eens wat er in Dachau gebeurde. Of hij deed alsof. Daarna heeft hij nooit meer iets tegen ons gezegd. Hij wilde wraak op ons nemen met zijn woorden. Mijn oma had hem duidelijk gemaakt dat we geen kaarsje zouden opsteken als Duitsland werd gebombardeerd. We zouden blij zijn als het voorbij was. Daarna ging het vrij snel.

Op een vroege ochtend, het moet begin januari zijn geweest, want mijn zwager was op 2 januari op een mijn gestapt, was alles ineens opgeruimd. Maar ze hadden alles bemijnd. Veel mensen stierven toen, door de mijnen of de granaten die rondslingerden. De jongeren raapten ze op omdat ze niet wisten wat het waren. En nog een verhaal: dat was een paar dagen voordat de Amerikanen terugkwamen. We hadden geen water meer sinds de brug was opgeblazen en we hadden ook geen waterput meer. Beneden bij de kerk was een put van de gemeente waar we water konden halen. Ze hadden het pad gerepareerd zodat je erheen kon lopen. Mijn moeder had mijn broer en mij met emmers op pad gestuurd om water te halen. Plotseling hoorden we een vliegtuig uit Wiltz komen. Ze waren daar nog steeds aan het schieten. Ze vlogen heel laag over de kuil waar vroeger de vuilnisbelt was. Ik kan ze vandaag nog steeds zien. Ze schoten onophoudelijk. Granaten en bommen. En ze vlogen in de richting van ons dorp. We zaten bij de put en waren bang om naar huis te lopen. We waren bang om door een granaat geraakt te worden. Zulke dingen gebeurden bijna elke dag tegen het einde van de oorlog. We verstopten ons achter een heg en overal om ons heen vielen splinters en granaten. Gelukkig overkwam ons niets. Toen het rustiger werd, renden we naar huis. Mijn moeder was ons waarschijnlijk al aan het zoeken. We waren niet thuisgekomen van water halen. Toen we boven aan de weg kwamen, zagen we twee dode lichamen. Er was een huis waarvan de bewoners het gezin aan de overkant met hun 4-jarige kind in huis hadden genomen omdat hun huis was afgebrand. Ze zaten in de keuken hout te snijden toen er een granaat insloeg aan de overkant van de straat en een Duitse soldaat, die wegrende voor een rondvliegende splinter, het huis binnen kwam rennen en de deur niet achter zich dicht deed, waardoor de splinter de keuken in vloog en de mannen van de twee gezinnen doodde. Dat was verschrikkelijk. Toen we thuiskwamen, vertelden we het aan mijn moeder. Ze was zo blij dat we heel thuis waren. We hadden dood kunnen zijn. Ik was toen zo bang. Mijn broer en ik baden dat ons niets zou overkomen. Dat was aan het einde van het Rundstedt-offensief. 1-2 dagen later was het allemaal voorbij. Maar er waren nog steeds zware beschietingen, niemand mocht naar buiten. Er vielen nog steeds veel doden. Daarna lagen er overal dode paarden. Dat was verschrikkelijk. Alles wat in de weg stond werd neergeschoten. En er waren ook granaten en splinters.

We hadden het overleefd. Maar we hadden geen les tot de herfst. De lerares was er nog wel, maar toen werd ze overgeplaatst. Maar in de lente hadden we nog steeds geen les, het was een complete puinhoop. Het ergste was het verlies van de zonen en de herhuisvesting. Zelfs

tijdens de oorlog kon je de dichtgetimmerde voordeuren van de gedeporteerde gezinnen zien. Je mocht niets zeggen, anders werd je doodgeschoten of gedeporteerd. Of als de jonge mannen niet naar de oorlog wilden.

Ze kwamen ook niet allemaal terug, hè?

Sommigen kwamen terug, maar velen niet. Mijn zwager uit Eschweiler was op een mijn gestapt. Hij was 18 jaar oud. Ik kende hem toen nog niet, maar mijn schoonmoeder vertelde me later dat hij al was opgeroepen. Hij had in december bij de Wehrmacht moeten gaan. Maar omdat de Amerikanen eraan kwamen, kon hij thuisblijven. En toen stapte hij op een mijn! Toen raakten ze hem nochtans kwijt. Dat was zo erg. Ik had altijd zo'n medelijden met de vrouw. Toen we kinderen kregen, ging het beter. Ze kon voor onze kinderen zorgen en zo. Maar ik had vaak medelijden met haar. Later, als er ergens een knal was - in de 50 jaar was er nog vaak een knal in de bossen als er munitie werd gevonden - had ik altijd een slecht gevoel. Mijn man zat in de bosbouwadministratie, maar ze zorgden goed voor hun arbeiders. Ik hoopte altijd dat hem niets zou overkomen in het bos. Er lag nog zoveel munitie. Velen verloren vingers bij het oprapen van hulzen in die tijd. Ze wisten niet wat het waren.

Vanaf 1947 hadden we weer normale lessen. We hadden de lerares die met ons gevlucht was. Er was een beetje inhaalwerk, maar we leerden niet veel. We begonnen met Frans, want tot dan toe hadden we bijna niets geleerd. Ik was eigenlijk beter in Engels dan in Frans. Toen kwam de oorlogsschade. Degenen van wie de huizen waren verwoest, kregen geld van de staat. Het ging langzaam beter. Maar er was overal ellende. Je kreeg ook niet veel. Een beetje, en dan moest je het ermee doen. We waren veel andere dingen kwijt, maar dat was nu eenmaal zo. We waren blij dat we al onze ledematen nog hadden en konden werken.

Onze oom Batty was een geestelijke. Hij was kapelaan bij de kathedraal en directeur bij het Luxemburger Wort. Hij was ook schrijver en journalist. Hij schreef "Mijn oorlogsdagboek". Vanaf 1933 was er oorlog in Duitsland. En de Duitsers lazen dat allemaal. Daarom stond hij op de lijst en toen ze naar Luxemburg kwamen, hebben ze hem meteen gearresteerd. We kregen een bericht dat hij in de gevangenis zat. Toen zijn vader, mijn grootvader, twee dagen later stierf, meldden we dat en de dag voor de begrafenis kwam er een jeepaanrijden waar ook mijn oom inzat. Ze hadden hem meegenomen om te zegenen. Mijn oma vroeg of hij ook naar de begrafenis kwam, maar hij zei nee omdat hij niet met een Duitser achter het lichaam van zijn vader wilde lopen. Dat was de laatste keer dat ik hem hoorde en dat hij bij ons was. Dat kwam hard aan. We hebben hem nooit meer gezien. Hij werd naar Hinzert gebracht en daarna terug naar de gevangenis in Grund. Een zekere heer Loesch, die toen bij de groothertogin was, wilde hem meenemen. Mijn oom zei dat hij geen lafaard was. Hij wist wat er met hem zou gebeuren. In augustus werd hij teruggestuurd naar Hinzert en vervolgens naar Dachau. In 1942 was hij uitgeput door de mishandelingen en ondervoeding. Hij mocht elke twee weken schrijven en wij ook. Alles wat hen niet aanstond, werd uit de brieven geknipt. In september 1942 ontvingen we een urn met zijn as, die bijgezet is in het graf van de decaan in Wiltz. Dat was erg voor de hele familie. En voor het land. Hij was een belangrijke, geleerde man.